

□ Volkspoppentheaterfiguren

Dit pamflet bevat meer dan veertig begrippen op het gebied van het volkspoppentheater. Behandeld worden de diverse poppenspeltechnieken, karakteristieke poppenkastfiguren en enkele kenmerkende attributen. Voor nog meer informatie over de genoemde onderwerpen verwijzen wij naar het geïllustreerde *poppentheater-abc* dat via de websites van het Poppenspe(e)lmuseum, www.poppenspelmuseum.nl en www.poppenspelmuseum-bibliotheek.nl te raadplegen is.

Op www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs kan een speur- en vragen-spel gemaakt worden: een speelse reis door de wonderwereld van het poppentheater.

Zelf eens proberen?

Onder de noemer *Zelf eens proberen?* geven wij de gelegenheid en enkele ideeën om zelf eens (thuis) aan de slag te gaan. Een theatertje hebt u in een handomdraai zelf gemaakt.

Maak van een grote doos een poppenkast. De bodem wordt de voorkant van het theater. Snij iets boven de helft een groot rond gat of een rechthoek uit, eventueel met twee deurtjes. Dit wordt de toneelopening.

En dan nu de poppen. Scheur of knip figuren uit papier, versier ze met viltstift of potlood en plak ze vervolgens op een stokje (rietje). Maak in een papieren zak een aantal gaten. Stop een hand in het 'lijf' of het 'hoofd'. Duim en middelvinger zijn de armen van de pop. Misschien heeft de figuur ogen op steeltjes en kan hij z'n tong uitsteken. Pak ook eens grote en kleine pollepels en teken daar een gezicht op. Of neem een want of een handschoen van rubber of van doorzichtig plastic, en een sok. Teken, naai of plak daar een mond, tanden, tong, ogen en oren op. Doe anders een duim in een aardappel met een neus gemaakt van een wortel, of leg een niet te vaste knoop in een zakdoek en steek daar een wijsvinger in. Zo wordt dit lappenbeest een haasje met één oor. Het hoofd van z'n baasje wordt gevormd door een (pingpong)balletje op een vinger. Laat nu de 'poppen' in het kartonnen schouwburgje tot leven komen.

Om met schimmen te spelen is het voldoende om tegen de binnenkant van de theateropening een dun vel papier of een witte lap te bevestigen. Tussen een lichtbron en het schimmendoek kan met de handen of met platte figuurtjes, en zelfs met voorwerpen een schaduwspel opgevoerd worden. De poppenkastbel klingelt. De voorstelling kan beginnen. Applaus!

□ Poppenspeltechnieken

Er bestaan in het poppentheater diverse soorten poppen – in ontelbaar veel variaties. Naast de bekende *handpop* en de *sokpop*, die van een sok is gemaakt, heb je de *vingerpopjes*: kleine figuurtjes die slechts door één vinger bespeeld worden.

Buiten de *marionet*, die aan draden hangt en van bovenaf bespeeld wordt, heb je de figuur die aan een stang hangt en die dan ook *stangpop* of *staafpop* heet. De *stokpop* is op een stok gemonteerd en wordt van onderaf bewogen.

Iets heel anders zijn de *marionettes à la planchette* (de popjes op de plank), de *buikspreekpop*, de *trekpop* en de platte figuurtjes van het *papieren theater*. En een aparte categorie vormt het spel met de *schimmen*, die weer onder te verdelen zijn in ondoorzichtige zwarte figuren en doorzichtige gekleurde figuren. Tot de laatste horen de *wayang kulit* poppen (spreek uit: waajang koelit) en de figuren van het *Turkse* en het *Chinese schimmenspel*. Een wel zeer bijzondere vorm is het *schaduwspel* met de handen.

□ Uitleg van namen en begrippen

Vroeger werd het poppenspel als beroep voornamelijk door armelui beoefend. Ook de toeschouwers kwamen uit de volksklasse. In de stukken die gespeeld werden, kwam via de komische personages verzet tegen sociaal onrecht tot uiting. Het volkspoppenspel berust op oude tradities, die per land verschillen. De poppenkast met Jan Klaassen bijvoorbeeld is typisch Nederlands.

Agent

De diender of generaal is een van de vaste personages in de Europese volkspoppenkast. Hij komt op om de op moord betrapte hoofdpersoon te arresteren. Maar bromsnor is niet de slimste en moet dan ook vaak klappen van zijn arrestant incasseren.

Amuseur public

Een vermakelijke, onderhoudende persoon die 'amusant' een voordracht of een verhaal verzorgt voor een groep toeschouwers.

Applaus

Handgeklap en (soms) voetgestamp als teken van goedkeuring of bewondering voor een geleverde prestatie. Het publiek applaudisseert niet alleen ná een optreden van een poppentheater als de toneelgordijntjes dichtgaan, maar ook vóórdat het doek opengaat, willen met name kinderen nog weleens van spanning in de handen klappen. Ovationeel applaus klinkt als de schurk gevangen wordt.

Attributen

In de volkspoppenkast worden vaste attributen gehanteerd, zoals de braadpan, de worstjes, het kistje, het galgje en de knuppel. Op het kleine toneeltje van de poppenkast zijn de meeste attributen veel te groot in verhouding tot de poppen, maar soms juist veel te klein, zoals het galgje. Dit draagt sterk bij aan het slapstickkarakter van het spel.

Bel

De poppenkastbel klingelt als teken dat de voorstelling gaat beginnen. De gordijnen gaan open en Jan en zijn vrouw Katrijn verschijnen voor weer een nieuw avontuur.

Buigen

Een buiging maken, hoofd en bovenlichaam buigen of neigen als uiting van eerbied en/of dankbaarheid en/of als een beleefde groet naar het publiek. Bij het buigen na een theatervoorstelling is één acteur de baas: de bukmeester. Het laatste woord is gezegd, de spots doven, het doek valt – en dan vervult een van de (poppen)acteurs of poppenspelers van een theatergezelschap de functie van bukmeester. Hij of zij bepaalt hoe vaak er wordt gebogen, wanneer het licht aan- en uitgaat en hoe vaak het doek weer wordt opgehaald. Na hun optreden en buiging krijgen de opvoerenden als beloning een passend applaus, soms een tuiltje bloemen, een kus, centjes in het mansbakje of een honorarium voor de geleverde prestatie.

Chinese schimmen

Ander woord voor Europees schimmentheater. De term is geïntroduceerd toen handelsreizigers in de negentiende eeuw naar het Verre Oosten gingen en chinoiserieën mee terugbrachten. Daar waren ook lantaarns bij met schimfiguren. Franse benaming: ombres chinoises animées (spreek uit: ombre sjienwa~~azez~~ animee).

Clown

Iemand die dwaas doet. Het beroep van clown is vooral verbonden met het circus. Hij is de pias die acrobatische kunsten vertoont die altijd misgaan. Als hij een muziek-instrument bespeelt, wijkt het bespelen vaak af van het normale. Zijn gezicht is zo geschminkt dat het altijd een grimas vertoont. Aan zijn kleren is alles verkeerdt. Zo is de jas te wijd en zijn de schoenen te groot. De clownsfiguur zien we ook terug in het traditionele poppentheater. In het Engelse volkspoppenspel heeft hij een vaste plaats. Vroeger heette hij gewoon 'clown', later werd hij Joey genoemd. Hij is de vriend van Punch, de Engelse Jan Klaassen-figuur. Joey is de enige persoon die niet door Punch wordt neergeslagen.

Commedia dell'arte

Commedia dell'arte (spreek uit: k~~omm~~media dell~~art~~è) is een vorm van volkstheater, bestaande uit kluchten, dans, mime, acrobatische toeren en muziek. Het ontstond in de zestiende eeuw in Italië en verspreidde zich over grote delen van Europa. Het draait in de commedia dell'arte altijd om een liefdesgeschiedenis rond enkele paren. De kernfiguren zijn twee grijsaards, Pantalone (een gierige rijkaard) en Il Dottore (de dokter), en enkele komische bedienden oftewel zanni, onder wie Scapino. Voor deze rollen wordt door de acteurs een halfmasker gedragen. Veel figuren uit de commedia dell'arte hebben een vaste plaats in het poppentheater gekregen, met name Pulcinella, Arlecchino (Harlekijn), Pedrolino (Pierrot) en het liefvallige dienstmeisje Colombina.

Duivel

De duivel is een hellegeest. Hij heeft een rode, bruine, zwarte of soms groene kop; een geitensik, puntige oren en twee horens. Hij gaat gekleed in rode of zwarte mantel of ook wel in een geitenvel en heeft een ruige staart, één blote voet en een been dat in een bokkenpoot eindigt. Hij is vaak gewapend met een twee- of drietand. De duivel is een bekende verschijning in het traditionele volkspoppenspel. Hij maakt het de hoofdpersoon lastig. Die is de duivel echter te slim af. De demon zorgt voor menige griezelscène in de poppenkast en het marionettentheater, waaraan vuur, rook en bliksem te pas komen. Hij dient zich aan onder de naam Satan, Beëlzebub of Lucifer. Soms is er een heel stel duivels, zoals in *Faust*, waarin, nadat de hoofdpersoon een spreuk heeft uitgesproken, vijf hellegeesten het studeervertrek binnenstormen. Het zijn de hellevorst Mefisto en de hellegeesten Vitxliputzli, Alexo, Auerhahn en Mexico. De oud-Hollandse Jan Klaassen is 'voor de duvel niet bang'.

Gnafron

Gnafron (spreek uit: njafron) is de kameraad van Guignol uit het Lyonse handpoppen-spel. Hij is een arme schoenmaker en dronkelap. Gnaf betekent 'schoenlapper'. Als Gnafron geen werk heeft en dus ook geen eten, besluit hij soep te trekken van zijn oude leren voorschoot: "In stukken gesneden, gebakken in een pan met ui en wat vet en azijn – dat is om je vingers bij af te likken!"

Gordijn

In de traditionele poppenkast worden meestal schuifgordijntjes gebruikt om het toneel af te sluiten. Boven de gordijnen hangt een smal valletje. In het volkspoppentheater komt het geregeld voor dat de gordijnen niet echt zijn, maar nageschilderd. Vaak zijn het dan rolgordijntjes. Het papieren theater kent uiteraard niets anders dan papieren gordijnen. Het voorscherm toont een overdaad aan geschilderde draperieën, goudband en kwasten.

Guignol

Guignol (spreek uit: gienjol, met de g van goal) is de hoofdfiguur van de Franse volkspoppenkast. Hij is omstreeks 1800 in Lyon ontstaan. Al gauw werd hij ook buiten zijn vaderstad zeer populair en verdreef hij Polichinelle, die tot dan de hoofdrol speelde in het Franse poppentheater.

In tegenstelling tot Polichinelle, die een hoge bult en een dikke buik heeft, is Guignol kaarsrecht. Hij draagt ook geen elegant kostuum, zoals zijn voorganger, maar een eenvoudige jas. Zijn haar loopt uit in een lange staart. Guignols vrouw heet Madelon.

Zijn beste vriend is Gnafron. In tegenstelling tot Pulcinella en zijn nakomelingen wordt Guignol op de linkerhand van de poppenspeler gehouden.

Handpop

De handpop wordt op de hand bespeeld. De poppenspeler gebruikt zijn vingers om de pop te laten bewegen. In de hals van de kop zit een gat. Daar steekt de speler de wijsvinger in. De duim gaat in het ene mouwtje, de pink – soms vergezeld van ring- en middelvinger – gaat in het andere. Aan de mouwtjes zitten meestal handjes. Een enkele keer bungelen er beentjes onder aan het jasje. De handpop heeft onder de kleertjes geen lijf. De knuist van de poppenspeler geeft de nodige vulling.

Hond

In het verleden waren er poppenspelers die bij hun voorstelling een gedresseerd dier lieten optreden. Het kreeg een rol als tegenspeler van de hoofdpop. Zo deed in de show van de Engelse Mr Punch dikwijls een levende hond mee, Toby genaamd. Hij droeg een mooie, geplooid kraag om de hals. Ook in enkele andere Europese landen heeft de hond een rol in de volkspoppenkast, dan echter gespeeld door een pop. In de poppenkast met Pulcinella is de hond een gruwelijk monster met een grote klapbek, te vergelijken met de krokodil in het Jan Klaassen-spel.

Jan Klaassen

Jan Klaassen is de hoofdfiguur van het oud-Hollandse volkspoppenspel. Hij heeft een grote, rode drankneus en draagt een bont pak. Aan de onderkant van het jasje zijn beentjes genaaid. Aan zijn voeten heeft hij klompen. Op het hoofd draagt hij een (meestal naar voren staande) puntmuts met aan de top een kwast of belletje. Hij is in de tweede helft van de zeventiende eeuw ontstaan. Zijn voorzaat is Pulcinella, van wie hij de snavel-vormige neus heeft geërfd. Tot in de negentiende eeuw klonk ook zijn stem als die van Pulcinella, want tot die tijd gebruikte de poppenspeler voor de stem van Jan Klaassen een stemvormer: het piepertje (in het Italiaans pivetta). Onze Jan is een echte Amsterdamse volksjongen, niet op zijn mondje gevallen en vol humor. Hij is een armoedzaaiër, maar dat schijnt hem niet te deren. Wie hem onrecht doet, kan rekenen op zijn spot of op een pak rammel met de stok. Hij is voor niets en niemand bang, behalve voor zijn vrouw Katrijn. Het meest geëigende theater voor Jan Klaassen is de straatpoppenkast, waarbij de speler zich bedient van handpoppen. Toch waren er ook Jan Klaassen-spelers die voorstellingen met marionetten gaven, speciaal op kinderpartijtjes bij rijke mensen aan huis.

Karagöz

Karagöz (spreek uit: karaguz, met de g van goal) is samen met zijn vriend Hacivat de hoofdpersoon uit het traditionele Turkse schimmenspel. Karagöz heeft zigeunertrekken. Zijn naam betekent 'zwartoog'. Hij heeft een volle zwarte baard. Zijn kop is kaal en hij draagt een tulband die zo is bevestigd dat deze naar achteren kan klappen. Verder is Karagöz gebocheld. Van zijn armen kan er slechts één bewegen, maar die wordt dan ook gretig gebruikt, want hij mept er nogal graag en gauw op los. Karagöz is impulsief en onontwikkeld, in tegenstelling tot zijn makker Hacivat. Wat ze delen, is de armoede. In tegenstelling tot de andere figuren in het Turkse schimmenspel wordt Karagöz met twee stokken bewogen. Eén stok steekt in een gat in zijn schouder, de tweede zit aan zijn hand.

Kasper(l)

Kasper, verkleinvorm Kasperl, is de komische figuur uit het Duitse volkspoppentheater. Hij lijkt wat uiterlijk en karakter betreft op Jan Klaassen. Hij draagt een puntmuts en is voortgekomen uit de Italiaanse Pulcinella, maar diens bult en dikke buik heeft hij verloren. Kasper(l) is de hoofdpersoon in de volkspoppenkast (met handpoppen). In het marionettentheater heeft hij dikwijls de rol van knecht. Hij houdt van eten en drinken, is ongecompliceerd en altijd vrolijk en vol grappen.

Kat

Tot de nummers van het oud-Franse poppentheater behoort de strijd van Polichinelle met een echte kat. Eerst denkt de poes dat het aantikken met de stok een spelletje is. Het is echter menens en Polichinelle wint. De kat springt uit de kast. Voor een nieuw optreden krabbelt hij toch weer gewillig op de speelplank. De poppenkastbel gaat. Het 'katten-spelletje' begint opnieuw.

Katrijn

Katrijn is de wederhelft van Jan Klaassen. Op haar hoofd heeft ze een luifelmutsje, ze heeft een gebloemd jurkje aan en ze draagt vaak een schortje. Zij is niet op haar mondje gevallen. Mooi is ze niet. "Ze heb een neus als een boegspriet en een mondje waar wel vijf mud aardappele in kenne", aldus Jan wanneer hij haar aan het publiek voorstelt als zijn aanstaande. Het paar is altijd aan het kibbelen, maar Katrijn is de baas. Trijntje Peterselie is het koosnaampje dat Jan aan haar gegeven heeft.

Kistje

Het verdwijnkistje is een vast attribuut in de volkspoppenkast. Het heeft een open onder- en achterkant. Het dient voor allerlei verdwijnen- en verschijnspelletjes. Soms springt er een duivel uit omhoog.

Knuppel

De knuppel of de stok is een belangrijk attribuut in het volkspoppenspel. Bij de handpoppen wordt dit slagwapen tussen de beide handjes van de pop geklemd. Het hanteren van de knuppel varieert van een ritmisch bewerken van het achterhoofd van de tegenstander tot het prikken in diens buik. Wanneer de vijand is verslagen en slap over de speelplank ligt, laat de overwinnaar zijn knuppel over diens nek rollen. Een prentenboekje uit het begin van de vorige eeuw, getiteld *De poppenkast van Jan Klaassen*, beschrijft een dramatisch verlopende bastonnade (aframmeling): "Verduiveld, Trijn, je slaat me zeer", Sprak Jan, en wierp zijn vrouw ter neer, En met den stok zoo zwaar en groot, Sloeg hij zijn lieve Vrouw toen dood.'

Koekenpan

De koekenpan of braadpan is het wapen van Vitéz László, de held van de Hongaarse volkspoppenkast. Met behulp van braadpannen van steeds groter formaat gaat hij de strijd aan met duivels en geesten.

Krokodil

De krokodil komt – net als de draak – in de volkspoppenkast van zeer veel landen in Europa voor. Hij laat zijn houten kaken luid op elkaar klappen. Het ondiep wil met zijn vervaarlijke muil de hoofdpersoon verslinden, maar die slaagt er altijd weer in het monster onschadelijk te maken.

Marionet

Een marionet is een figuur die van bovenaf wordt bewogen door middel van draden, die vaak aan een kruishout zitten. Dit kruishout bestaat meestal uit twee stokjes die als een kruis met elkaar zijn verbonden. Aan deze houtjes zitten de draden, waarvan de uiteinden zijn vastgemaakt aan de verschillende delen van de optredende pop.

Marionnette à la planchette

De Marionnettes à la planchette zijn popjes op de plank. Figuurtes waarbij door de borst een horizontaal koord loopt. Het ene uiteinde van het koord is vastgemaakt aan een paaltje, het andere uiteinde is om de knie van de poppenspeler geknoopt. Die is tegelijk muzikant. Hij bespeelt een doedelzak, draailier, draaiorgeltje, fluit, treksak of trommel. Op de maat van de muziek beweegt de speler zijn been. Dan gaan de poppetjes dansen.

Papieren theater

Theater dat gemaakt is uit een bouwplaat. Daarbij horen prenten met figuren en decors. Na het knip-en-plakwerk kan het spel beginnen. Het papieren theater was vooral in de negentiende eeuw zeer in zwang. In de huiselijke kring werden meestal populaire toneelstukken opgevoerd, die drastisch waren ingekort. De figuurtjes worden op het miniatuurtoneel van boven – soms zelfs van onderen – of van opzij heen en weer bewogen of geschoven.

Pierlala

De Dood van Pierlala is een figuur uit het Jan Klaassenspel. Wordt ook de Dood van Pierrot of de Dood van Pierlapotlood genoemd. Stil verrijst hij naast Jan Klaassen in de poppenkast. Op alle vragen schudt hij 'nee'. Als Jan hem uitscheldt voor 'krijtsnavel', 'witkwast' en 'knekelpoot' begint de hals van de Dood te groeien en te groeien, tot de macabere kop met de holle oogkassen ver boven Jan Klaassen uitsteekt, ja zelfs boven de poppenkast uit komt. Jan weet de dreiging te keren. Onder het – samen met het publiek – tellen van 'een, twee, drie' trekt hij de Dood aan zijn hals omlaag. Deze schiet echter telkens weer een klein eindje omhoog. Uiteindelijk heeft Jan Klaassen hem in de diepte van de poppenkast weggeduwd. Het is nauwelijks mogelijk met minder woorden en gebaren zo'n wereld van vrees, hoop en levensdrang op te roepen. Pierlala is een stokpop en dus uitermate geschikt voor het spelletje van rijzen en dalen.

Pierrot

Pierrot (spreek uit: pjerroo) is een clownsfiguur die in de zeventiende eeuw in Frankrijk is ontstaan uit Pedrolino, een van de komische bedienden uit de commedia dell'arte. Pierrot draagt een los wit hemd met drie pompoenen. Het gezicht is wit geschminkt. Behalve op het toneel kreeg Pierrot ook een vaste plaats in het poppentheater. In negentiende-eeuwse Franse speeltakten duikt Pierrot dikwijls op naast Polichinelle.

Polichinelle

Polichinelle (spreek uit: poliesjienel) is in de zeventiende eeuw ontstaan uit Pulcinella, die door Italiaanse komedianten naar Frankrijk was gebracht. Polichinelles kostuum is veelkleurig en elegant. Zijn hoofd is getooid met een driekantige steek. Hij heeft een naar voren stekende kin en een haakneus, een hoge bult en een enorme buik. Polichinelle was niet alleen een komische figuur op het toneel – vaak in gezelschap van Arlequin en Pierrot – hij was ook de hoofdfiguur van het Franse poppentheater. In de negentiende eeuw werd hij in het poppentheater opzijgeschoven door de veel eenvoudigere Guignol. In het laatste decennium van de twintigste eeuw is Polichinelle echter herrezen in de Parijse volkspoppenkast.

Poppenkast

Poppenkasten zijn er in verschillende soorten en maten en zijn meestal verplaatsbaar. Voor handpoppen wordt over het algemeen een meer dan manshoge kast – van bijvoorbeeld karton, doek of hout – gebruikt. Door dit omhulsel is de poppenspeler onzichtbaar voor het publiek. In de kast beweegt de speler vaak staande zijn poppenkastpoppen voor een toneelopening die in het bovenste deel van de voorwand zit. Bij andere poppenkasten zit de toneelopening niet aan de voorzijde, maar verrijzen de poppen uit het open dak van de kast. De breedte en diepte van de poppenkast zijn afhankelijk van het aantal spelers. Sommige poppenkasten (tafeltheaters) zijn laag; daarin voert de speler het spel zittend op.

Potsenmaker

Een potsenmaker is een grappenmaker. Het is ook een benaming van lieden die in vroeger eeuwen – opvallend en dwaas gekleed – door middel van grappen, grollen, dans en acrobatische toeren publiek trokken voor de kwakzalver op de kermis.

Pulcinella

Pulcinella (spreek uit: poeltsjien~~e~~lla) is een Italiaanse komische figuur. Hij is de stamvader van Jan Klaassen, de Franse Polichinelle en de Engelse Mr Punch. Hij heeft ook in tal van andere Europese landen nazaten, die vrijwel allen de hoofdrol spelen in het traditionele volkspoppenspel. Pulcinella is een figuur uit de commedia dell'arte, een vorm van improvisatie- en volkstoneel. Hij vervulde daarin de rol van zanni (komische bediende). Pulcinella is een boertig type. Hij draagt een zwart halfmasker. Zijn kostuum is wit en bestaat uit een ruimvallend hemd, een wijde broek en een puntmuts waarvan de top meestal naar voren valt. Zijn rug is licht gebocheld. In de naam Pulcinella is het woord 'pulcino' te herkennen, dat 'kuikentje' betekent. Hij heeft ook een aantal hoenderachtige kenmerken: een kwakende stem, een snavelvormige neus en een hanige tred. Het snerpende stemgeluid verkreeg de poppenspeler met behulp van een stemvormer, de pivetta. Volgens een mythe is Pulcinella uit een ei gekropen dat door een kalkoen is uitgebroed. Die vogelachtigheid van hem, met name het hanige, heeft een symbolische betekenis. De geboortegrond van Pulcinella ligt bij Napels. In het volksgeloof van die streek is de haan verbonden met de dood, een verband dat je trouwens ook in antieke culturen tegenkomt. Ook trekt de haan kwaad aan dat de gemeenschap treft. Als Pulcinella in de poppenkast vecht – met een boef, de beul, de diender, het monster, de duivel of de Dood – bestrijdt hij het onheil. Pulcinella is een mysterieuze figuur, vol met tegenstellingen. Zo kan hij een man zijn, maar ook een vrouw. Hij is een hermafrodit.

Punch

Mr Punch (spreek uit: mister puntsj, de u klinkt bijna als een a) is de hoofdfiguur van de Engelse volkspoppenkast. Hij is de nakomeling van Pulcinella. Punch heeft een flinke bult en zijn neus en kin groeien naar elkaar toe. Hij is een echte vrouwenjager en uiterst wreed. Zijn eega is de lelijke Judy, die hij doodt om daarna Pretty Polly het hof te maken.

Schimmenspel

In het schimmenspel beweegt de vertoner platte figuren tussen een lichtbron en een halftransparant speelscherm. De schaduwen die de figuren op het scherm werpen, zijn ook aan de andere kant van het schimmendoek te zien. Een schimmenspel kan onder meer worden opgevoerd met ondoorzichtige figuren, bijvoorbeeld van karton of hout. Houdt men deze pal tegen het scherm, dan geven zij een zwart schaduwbeeld, dat zo scherp is als een silhouet. Houdt men ze iets van het scherm af, dan wordt het schaduwbeeld groter, grijs en onscherp. Een schimmenspel kan ook met halftransparante, kleurige schimfiguren worden gespeeld. De kleuren schemeren aan de andere kant van het scherm door. Deze vorm van schimmenspel wordt veel in Azië opgevoerd. In dit werelddeel worden de schimmen veelal vervaardigd van transparant gemaakte dierenhuid. Behalve met een beschildering worden deze figuren ook nog rijkelijk versierd met gaatjes.

Semar

Semar (spreek uit: semar) is een Javaanse wijze dwaas en goddelijke clown. Een van de komische personages uit een wayangspel. Samen met zijn zonen Nala Gareng en Petruk lost hij in veel wayangverhalen de problemen op. Semar heeft een potsierlijk uiterlijk. Hij heeft een groot gezicht met slechts één tand in de mond. Op het hoofd draagt hij een zwart kapje. Het blote bovenlijf laat grote borsten zien. Ook de dikke buik is bloot. Hij heeft een enorme bilpartij, waaruit hij voortdurend winden laat ontsnappen. Semar is de dienaar en raadsman van goden en edelen. Hij geeft niet alleen wijze raad, maar strooit ook uiterst grappige opmerkingen rond.

Sokpop

Een sokpop is een figuur die van een sok gemaakt is. Meestal stelt het een dier voor. De hand van de speler zit in de pop. De hiel van de sok is het achterhoofd, de voet is de bek. Een gat in de sok? Een vinger erdoor en het beest steekt zijn tong uit!

Stangpop

De stangpop is een over het algemeen zware marionet die met de kop aan een stang hangt. Dikwijls is er een tweede stang of een koord voor de beweging van een arm. Hij wordt ook wel staafpop genoemd. De pop wordt van bovenaf bewogen.

Stokpop

De stokpop is een figuur die in tegenstelling tot de marionet en de stangpop van onderaf wordt bewogen. De kop zit op een stok, die door de speler(s) omhooggehouden wordt. Om toch enige beweging in het stokstijve lijf te kunnen brengen, zijn de armen aan de buitenkant vaak voorzien van een manipuleerstaafje.

Turks schimmenspel

De Turkse schimmen zijn van met gaatjes versierd, kleurig beschilderd, transparant leer. Er wordt gespeeld volgens een eeuwenoude traditie. De schaduwfiguren worden pal tegen het scherm aan bewogen door middel van een korte stok die, loodrecht op de figuur, in een gat in de schouder gestoken wordt. De hoofdfiguren in het Turkse schimmenspel zijn Karagöz en zijn makker Hacivat.

Vitéz László

Vitéz László (spreek uit: vıtees laslo) is de komische hoofdpersoon in het Hongaarse volkspoppenspel. Zijn kostuum en puntmuts zijn rood. Hij gaat het gevecht aan met zijn vijanden met behulp van een braadpan. Zijn naam betekent 'held Ladislaus'.

Wayang

Wayang betekent letterlijk 'schaduw'. Het is een theatervorm uit Indonesië en Maleisië. De term omvat dans, poppen-, schimmen- en maskerspel, toneel en voordrachtskunst. Er is altijd wel een reden voor een voorstelling, bijvoorbeeld een huwelijk of een geboorte. Wayang maakt op Java zozeer deel uit van het leven dat de politiek, missie en zending deze theatervorm in hun propaganda betrekken.

□ Poppenspe(e)lmuseumwinkel

Bijna alle in dit pamflet besproken figuren en attributen zijn afgebeeld op een veelkleurige poster. Hierop verschijnen een aantal vrolijke vrienden, verrassende voorwerpen en vreemde vogels voor het voetlicht. Zij nodigen uit tot zelfwerkzaamheid in een tafeltheater: knippen, plakken, pret en plezier met popjes van papier. In de *museumwinkel* zijn ook affiches, briefkaarten, gezelschapsspelen, lesbrieven en andere documentatie en educatieve uitgaven op het gebied van het poppen- en objecttheater verkrijgbaar. Van het *poppentheater-abc* is een digitale en een gedrukte versie beschikbaar in de vorm van een cd-rom en een ringband. Ze bevatten meer dan 450 lemma's en illustraties. Zie ook *Poppenspe(e)lmuseum* pamflet nr. 27 en 127.

- Afbeelding: handpoppenspeler met Mr Punch, knuppel, krokodil, Toby de hond, worstjes, koekenpan en de Engelse vlag. Illustratie uit: Next Show 12 noon (briefkaart). Impressum: Royal Mail, Edinburgh (2001). Hyperlinks: klik op de *groene* tekst in het document.

Poppenspe(e)lmuseum ©

Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL Tel.: +31(0)578 - 63 13 29 Fax: +31(0)578 - 56 06 21

www.poppenspelmuseum.nl www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2

www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspel.info

www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl info@poppenspelmuseum.nl